

QÜESTIONS
DE
VIDA CRISTIANA

67

EXTRET

PUBLICACIONS
DE L'ABADIA DE MONTSERRAT 1973

A
QUESTIONS
DE
VIDA CRISTIANA

67

EXTRET

PUBLICACIONES
DE L'ABADIA DE MONTEBERT 1973

potser ja albirem realitats. Ni el món interior, ni el món exterior permeten àmbits literalment cristians. En aquest sentit, van tenir i encara tenen raó tant la dreta com l'esquerra. Quan ja no existeix l'àmbit exterior, s'obre la gran oportunitat interior. Tot resta miraculosament profà, o sigui secularitzat i, per tant, gèlidament fred. Maritain —*si comprehendis, non est Deus*—, al meu parer, retira lletra en la seva metàfora. «Si généreux que soit un athée, l'athéisme pétrifie certaines libertés profondes de sa substance; son amour des hommes est une révéndication violente, de leur bien, qui surgit avant tout comme une force brisante, parce que jailli de la pierre, il se heurte à la pierre, à un univers d'êtres humaines qui lui sont impenetrables. L'amour des saints est une force unissante et vivifiante, et diffusive du bien, parce qu'il fait d'eux-mêmes, brisés et consumés, une flamme qui triomphe de l'impenetrabilité des êtres».

Aquesta flama, per a brillar, tingué necessitat de ser alimentada contínuament per tota l'obra trencada i amant de Maritain; anima com un bell record, la nostra.

JOAQUIM MARISTANY

MARITAIN I LA GUERRA D'ESPANYA

L'opinió francesa va seguir amb apassionament la guerra d'Espanya. Durant els anys del *Front Populaire*, estar a favor o contra Franco era «una línia divisòria entre la dreta i l'esquerra que marca dues orientacions que persistiran en els anys següents»¹. Després de la guerra mundial, l'esquerrà Jean Cassou, amb aquell afany de buscar culpables que llavors imperava, escrivia:

«Espanya és per a nosaltres capital, perquè ultrapassa i abraça la tragèdia del nostre país. És a Espanya que la nostra tragèdia va començar, i és a Espanya que acabarà. És en el front de Madrid que el nostre enemic, l'enemic, va començar d'apuntar contra França i de tocar-la, i és amb

1. MAURICE DUVERGER, Curs D. E. S. 1956-1957 a la Facultat de Dret de París, notes multicopiades, p. 98.

motiu de la guerra d'Espanya que van esclatar els nostres més violents esquinçaments civils»².

I des del camp de les dretes, la guerra és evocada com:

«Una guerra religiosa que no havia d'acabar mai (...), una guerra de religió, reedició de la que els girondins van desencadenar el 20 d'agost del 1792 i que havia de durar vint-i-tres anys per acabar en els desastres de Waterloo i de Trafalgar. [I, en aquesta guerra, Espanya va tenir] l'honor del primer perill i de la primera victòria»³.

¿Quina seria l'actitud dels catòlics francesos? Les notícies que els arribaven sobre sacerdots assassinats i esglésies cremades no els podien pas deixar indiferents. Un dels millors especialistes en història recent de l'Església afirma que «de moment, tots els catòlics van reaccionar com a homes de dretes»⁴. Un mes després de l'alliberament de l'*Alcázar* (27 de setembre), Henri Massis i Robert Brasillach publicaven un llibret la darrera pàgina del qual acabava així:

«Nosaltres, homes d'Occident, també tenim els nostres «mariners del Kronstadt»: són els herois de l'*Alcázar*»⁵.

Semblava impossible que hi hagués catòlics espanyols que poguessin anar de bracet amb els «rojos». Els desconcertava el cas dels bascos, «abominablement aliats amb la gent del *Frente Popular* en una paradoxal i vergonyosa aliança», com escrivia un basc francès catòlic, Gaetan Bernoville. I clamava dramàticament: «Espantós conflicte, en el qual la meua mateixa sang es troba dividida!»⁶. Paul Claudel dedica poemes *Aux martyrs espagnols*, i ell mateix i molts d'altres aplaudeixen la carta col·lectiva dels bisbes espanyols del primer de juliol del 1937. El mateix Bernanos, al principi, escrivia en aquest sentit. Alguns formulen tí-

2. JEAN CASSOU, *L'Espagne libre*, Paris, Calman-Levy, 1946, p. 21.

3. HENRI MASSIS, conferència a l'Ateneu de Madrid, 10 juny 1961, publicada a *Aspects de la France*, 22 juny 1961.

4. RENÉ RÉMOND, *Les catholiques, le communisme et les crises, 1929-1939*, Paris, A. Colin, 1961. Vegeu sobretot el cap. 5, *La guerre d'Espagne*, pp. 175-211.

5. Conferència citada a la nota 3.

6. GAETAN BERNOVILLE, *La guerre civile en Espagne. — Le cas des nationalistes Basques*, a *Etudes*, t. 229 (1936, IV), pp. 75 i ss.

mides reserves, però els catòlics francesos, globalment, se senten identificats amb la *Cruzada*:

«Ja que bufa un vent de croada, que sigui una croada de caritat»⁷.

«Potser hauria valgut més per a Espanya que l'alçament militar no hagués esclatat; ara bé, en el punt on ens trobem, pensem que no hi ha cap més alternativa que el seu triomf, o el caos sagnant»⁸.

La primera veu de franca discrepància, la va donar un exiliat del feixisme italià, Don Sturzo, el sacerdot creador de la democràcia cristiana italiana⁹. Després van començar a córrer per França notícies sobre coses que passaven en el camp nacionalista. Pel gener del 1937, Bernanos escrivia *Les grandes cimetières sous la lune*, si bé aquesta obra, que tan poderosament va influir en l'opinió francesa, no apareixerà al públic fins l'any següent.

«És aleshores que veiem una certa esquerra catòlica prendre consciència d'ella mateixa», diu M. Duverger¹⁰. La guerra d'Espanya actua com un catalitzador, que fa reaccionar de manera unànime tots aquells qui, directament o indirectament, havien quedat marcats per Marc Sangnier i el *Sillon*.

Des del principi, la guerra havia estat proclamada, des del camp nacionalista, com una croada. Trobem en aquest sentit una literatura immensa, que va des del simple fullet de propaganda oficial fins als estudis teològics més seriosos; no escauria, en aquestes notes breus, la llista completa, llarguíssima. Un grup de teòlegs francesos, sobretot dominics, es van esforçar per demostrar als teòlegs espanyols, entre els quals destacaven també els dominics, que parlar de guerra santa és una contradicció. En aquesta polèmica es va forjar tot un equip de religiosos i laics, amb diverses revistes, especialment *Sept*¹¹. D'aquí va sortir el

7. "Christianus", *Pitié pour notre soeur l'Espagne*, a *La Vie intellectuelle*, 10 septembre 1936, p. 324.

8. "Criticus", *Sur la guerre civile d'Espagne*, a *La Vie intellectuelle*, 10 octobre 1936, p. 74.

9. *Politique d'abord? Non! Morale d'abord!*, a *L'aube*, 6 septembre 1936. A. MONTERO, en la seva *Historia de la persecución religiosa en España, 1936-1939* (Madrid, Editorial Católica, 1961), cita aquest article de Don Sturzo, a la p. XXXIX de la introducció, però per un error de transcripció el titula *Morale de Nord*.

10. MAURICE DUVERGER, loc. cit., p. 98.

11. ALINE COURTIOT, *Un courant de la pensée catholique: l'hebdomadaire "Sept"*. Paris. Ed. du Cerf, 1961.

grup de la casa del Bvd. Latour-Maubourg, nucli bàsic de les *Éditions du Cerf*. Els dominics més coneguts d'aquest grup eren els PP. Bernadot i Boisselot, tots dos ja traspassats. En Guillem Rovirosa, fundador de les H. O. A. C. i bon amic de tota aquesta colla, exagerava, però no mentia del tot, quan deia, somrient, que els dominics de París no havien estat fundats per sant Domènec, sinó pel P. Lacordaire, i que per això eren tan diferents dels seus germans d'Espanya, i fins i tot dels de la província de Tolosa. En una conversa que vaig tenir el 1960 amb el P. Boisselot, a Latour-Maubourg, encara es posava les mans al cap en recordar aquesta polèmica, i els llamps i les prohibicions que els van venir de Roma, del seu Mestre General, pressionat per la Santa Seu i pels dominics espanyols.

En contacte amb aquest grup, Alfredo Mendizábal va publicar, a final de 1937, unes reflexions sobre la natura i les causes de la guerra d'Espanya¹². És un llibre important per al coneixement dels anys 1923-1936. Però la raó principal de la seva difusió va ser el prefaci que Jacques Maritain li va anteposar, amb el subtítol de *Considérations françaises sur les choses d'Espagne*. Es tracta d'un veritable opuscle d'una cinquantena de pàgines, que ja havia estat publicat a la *Nouvelle Revue Française*. La revista *Sur*, de Buenos Aires, va traduir-ne i publicar-ne la segona part en el seu número 35 (agost del 1937), i pel desembre del mateix any se'n va fer un fullet a part, aquesta vegada amb el text íntegre.

L'interès de Maritain per les coses d'Espanya no data pas de la guerra. El seu *Humanisme intégral* —que en la meua opinió és la seva obra més important— va néixer com un curs donat a la universitat d'estiu de Santander¹³. La clau d'aquesta obra és la noció aristotèlico-tomista d'analogia, aplicada a la realització temporal del cristianisme. Propugnava una *nova cristiandat* que no seria *unívoca* (totalment idèntica) ni *equivoca* (totalment diferent) amb la cristiandat medieval, sinó *anàloga*. Proposava sovint l'Espanya tradicional com un exemple d'allò que la nova cristiandat no havia de ser mai més. La càrrega reformadora que implicava la noció escolàstica d'analogia, aplicada a aquest terreny, la captava molt bé Fr. Ignacio González Menéndez-Reigada, O. P. (germà

12. *Aux origines d'une tragédie. La politique espagnole de 1923 à 1936*. París, Desclée, s. a.

13. *Problemas espirituales y temporales de una nueva cristiandad, Cursos de la Universidad internacional de verano de Santander*, n. 2. Madrid, Signo, 1935.

del bisbe Fr. Albino, amb el qual més d'un cop ha estat confós), quan escrivia:

«¿Cómo? ¿Una cristiandad nueva? Ya pareció aquello. Es lo que han pretendido les herejes de todos los tiempos. Un Cristo que haga pacto con Belial, para no ser conducido al Calvario (...). Es decir: la prostitución de esa cristiandad histórica que se siente ya caduca, al monstruo materialista, para producir el engendro de esa nueva cristiandad. Y tendremos una cristiandad sin Cristo, como el que se ha dicho monárquico sin rey; o de otro modo, tendremos un Cristo, no en la cruz, sino adornado con la hoz y el martillo, o con el triángulo y el mandil (...). La cristiandad, señor Maritain, es una misma en todos los tiempos y una será hasta la consumación de los siglos (...). No puedo dudar de la ortodoxia de M. Maritain ni puedo pensar que él se proponga transformar la cristiandad, herejía tantas veces condenada, como lo fue el Modernismo, que eso pretendía (...). Mas conviene poner presente este dislate al juzgar del mérito de todo el artículo, que parece haber sido escrito en un ataque de sonambulismo»¹⁴.

En aquest prefaci, després de recordar els principis d'una política cristiana, tal com ja els havia exposats en el seu *Humanisme integral*, Maritain emprèn la delicada tasca de jutjar, com a moralista cristià, la guerra civil espanyola. Sense examinar si, el juliol del 1936, «era conforme a les regles de la legitimitat prescrites per la teologia moral (i que exigeixen en tot cas la seguretat ben fundada de no causar mals més grans) el desencadenament d'una insurrecció militar que havia de produir en pocs mesos de guerra fratricida més ruïnes, abominacions i pèrdues de vides humanes que desenes d'anys de lluita cívica, ni que tingués lloc en les pitjors condicions», ni tampoc de verificar si les autoritats governamentals s'havien mantingut dins dels límits de la legítima defensa, o si jugava «el principi pagà de la legítima defensa», considera el fet de la guerra civil en ella mateixa: «la guerra civil no és cap solució, si no és a la manera dels mals suprems». Examina després l'opció republicana dels catòlics bascos. Finalment, passa a la qüestió teològicament i políticament més discutida, la de «guerra santa»:

«Aquesta noció de guerra santa cal que sigui examinada. Que la guerra civil —guerra social, guerra política, guerra de

14. *La Ciencia Tomista*, t. LVI (1937), pp. 373-374.

classes, guerra d'interessos internacionals i d'intervencions internacionals— ha pres, a més, a Espanya un altre caràcter: el d'una guerra de religió, és un fet que s'explica per circumstàncies històriques passades i presents infinitament deplorables; és d'una naturalesa que tendeix a agreujar la guerra, però no basta per a transformar-la en una guerra santa, és a dir —car és molt important parlar aquí amb rigor de termes— en una guerra elevada ella mateixa a l'ordre del sagrat, i consagrada per Déu»¹⁵.

«En unes formes de civilització «sacrals», com la civilització dels antics hebreus o la civilització islàmica, o la civilització cristiana de l'Edat Mitjana, la noció de guerra santa, tot i ser difícilment explicable, podia tenir un sentit (...). Però en formes de civilització com les nostres, en les quals (com es desprèn dels ensenyaments de Lleó XIII en aquesta matèria) les coses temporals estan més perfectament diferenciades de les espirituals i, esdevingudes autònomes, ja no tenen una funció instrumental respecte al sagrat, en aquestes civilitzacions de tipus profà, la noció de guerra santa perd tota significació»¹⁶.

«Que invoquin, doncs, si la creuen justa, la justícia de la guerra que fan, però que no invoquin la seva santedat! Que matin, si creuen que han de matar, en nom de l'ordre social o de la nació; ja és prou horrible; que no matin en nom de Crist Rei, que no és un cap guerrer, sinó un Rei de gràcia i de caritat, mort per tots els homes, el reialme del qual no és d'aquest món»¹⁷.

Aquestes són les frases fonamentals del prèfati. Després ja passa a qüestions més concretes.

Maritain havia pogut conèixer l'article de Fr. Ignacio González Menéndez-Reigada *La guerra española ante la moral y el derecho*¹⁸, el qual afirmava que «la guerra nacional española es guerra santa, y la más santa que registra la historia», perquè en les anteriors guerres santes es tractava de qüestions de poca importància i els adversaris almenys adoraven Déu, mentre que aquesta guerra és contra els «sense Déu», que han declarat la guerra al mateix

15. *Aux origines d'une tragédie*, p. 34.

16. *Ibid.*, pp. 36-38.

17. *Ibid.*, p. 41.

18. *La Ciencia Tomista*, t. LVI (1937), pp. 40-57 i 177-195. Publicat també en tirada a part i en diverses traduccions.

Déu, i la qüestió que s'hi discuteix és d'una transcendència il·limitada (p. 49). Maritain li replica que «és permès de dubtar que la Providència no té cap mitjà de salvar les bases primordials de la vida humana que el triomf militar dels nacionalistes espanyols i dels seus aliats»¹⁹.

La data d'aquest prefaci és la mateixa de la carta col·lectiva dels bisbes espanyols: primer de juliol del 1937. Maritain la va llegir encara a temps —abans de donar l'ordre de tiratge del llibre— d'afegir una postdata declarant respectuosament «no seguir el document episcopal en l'opció sense reserves que expressa a favor del camp nacional». «No prendre partit per Salamanca —afegia— no és pas prendre partit per València»²⁰.

Maritain no és l'únic catòlic francès que critica la croada, però segurament és el més significat i el qui va polaritzar tant les adhesions com els atacs. El P. Menéndez-Reigada, des de la mateixa revista, reconeixia que l'opinió de Maritain produïa un fort impacte:

«No se trata de un apóstata [com cert sacerdot que també havia impugnat la seva tesi de la guerra santa des de la ràdio de Madrid], sino de un católico, al parecer sincero, de indiscutible mérito intelectual, que ha prestado buenos servicios a la ciencia católica y merece, por lo tanto, todo nuestro respeto y consideración (...). El error de Maritain en el caso presente no disminuye en nada sus méritos anteriores, porque procede más bien de un defecto de visualidad o de perspectiva. El ha visto asomar por algún sitio el peligro de un estatismo totalitario en el sentido hegeliano y panteísta, el peligro de una divinización del Estado, y, sin más, ha creído que ese peligro se forjaba en España por parte de los nacionales (...). Pues bien, yo afirmo de nuevo que la guerra nacional española es *guerra santa*, en el sentido propio y propísimo de la palabra, según la filosofía y la teología y la historia»²¹.

19. *Aux origines d'une tragédie*, p. 35, nota 1.

20. *Ibid.*, pp. 54-56.

21. *Acerca de la "guerra santa". Contestación a M. J. Maritain*, a *La Ciencia Tomista*, t. LVI (1937), pp. 356-374. El mateix autor, en el seu *Catecismo patriótico español*, Salamanca 1939, defineix l'Estat espanyol com a totalitari, "si se entiende rectamente esta palabra", distingint-lo del totalitarisme materialista i del totalitarisme panteïsta (al·lusions, probablement, a Rússia i a l'Alemanya nazi); és un "totalitarismo cristiano" (pp. 44-47).

Abans que Menéndez-Reigada repliqués a Maritain des d'Espanya, ho havien fet des de l'Argentina Mons. Gustavo G. Franceschi i Julio Meinvielle, des de les revistes *Criterio* i *Presencia*²² (aquesta última va ser prohibida per l'arquebisbe de Buenos Aires, el 1961, pel seu extremisme de dretes).

Malgrat el prestigi intel·lectual de Maritain, la pastoral col·lectiva va pesar molt més en molts ambients. «La carta dels bisbes espanyols és més important per a Franco, a l'estranger, que no pas la presa de Bilbao o de Santander»²³, es deia un any després. De fet, Maritain, els dominics de Latour-Maubourg i el grup dels seus amics es van trobar en una situació cada vegada més delicada, eclesiàsticament parlant. Els dominics espanyols recollen i publicaven testimonis de dominics francesos que no compartien la posició dels de París. El cas més notable és el del famós bibliista Fr. M.-J. Lagrange, que des de Marsella enviava als dominics de San Esteban, de Salamanca, un article —per cert esplèndid— sobre la lectura i l'estudi de la Bíblia, acompanyat d'una carta en la qual recorda els seus estudis a Salamanca, es dol dels religiosos morts, del seu deixeble i amic, P. Colunga, presoner dels rojos, es congratula que Salamanca hagi quedat en poder dels veritables espanyols, i literalment escriu: «Potser aquestes terribles desgràcies i l'heroisme dels nacionals han preservat el món d'una desgràcia», per acabar, en espanyol, amb un *Viva España!*²⁴. Algun temps després, publicaven una carta, datada el 25 de maig del 1937, aquesta vegada d'un dominic de París, Fr. M. A. Janvier, predicador de Notre-Dame. «Les cartes del cardenal de Toledo —diu—, plenes de seny, de mesura, de bonesa, han d'illuminar, arreu del món, les ànimes sinceres i guanyar-les a la vostra causa. És veritat que a França alguns, enganyats per les calúmnies i les mentides profusament escampades, han mostrat una reserva excessiva, però, estigueu-ne segurs, la massa dels catòlics i de les persones honrades esperen impa-

22. *Criterio*, 12 i 19 agost i 16 setembre 1937. J. MEINVIELLE, *¿Qué saldrá de la España que sangra?* (Buenos Aires, 1934); Id., *Correspondance avec le R. P. Garrigou-Lagrange à propos de Lammenais et Maritain* (Buenos Aires, Nuestro Tiempo, 1947); Mons. GUSTAVO G. FRANCESCO, *El movimiento español y el criterio católico* (tirada a part de *Criterio*, 15 juliol 1937).

23. CALASANZ BAU, Sch. P., *Persecución religiosa en España durante su guerra civil de 1936-1939*. Citat per A. Montero, o. c., p. 71.

24. M. J. LAGRANGE O. P., *El retorno a la Sagrada Escritura, La Ciencia Tomista*, t. LVI (1937), pp. 161-176. Text original de la carta del P. Lagrange a la p. 161.

cientment el dia en què el sublimes defensors de la Religió i de la Pàtria tornaran a ser els amos de tot el vostre territori»²⁵.

La polèmica puja de to quan des de França es multipliquen esforços per a la mediació. La guerra era aferrissada de banda i banda; de part dels mateixos combatents, qualsevol iniciativa pacifista hauria estat suspecta de derrotisme²⁶. La iniciativa, lògicament, havia de venir dels espanyols que es trobaven a l'estranger —cal assenyalar especialment l'acció d'algun membre de la *Unió Democràtica de Catalunya*— i que van trobar fàcil ressò en els catòlics francesos d'esquerra, com Maritain i el grup de Latour-Maubourg. Ja abans de la publicació de *Aux origines d'une tragédie*, l'obra de Mendizábal prologada per Maritain, el mateix Alfredo Mendizábal i Joan B. Roca Caball van organitzar a París, pel febrer del 1937, un *Comité pour la paix civile en Espagne*, del qual Mendizábal era president i Roca secretari. Per l'abril es va publicar un *Appel espagnol*²⁷, signat per Alfredo Mendizábal, Joan B. Roca Caball, Ricardo Marín i Víctor Montserrat (pseudònim de Mn. Tarragó): «Si realment existeix una comunitat internacional, ha d'ajudar el nostre país a retrobar la pau, en lloc d'atjar una lluita que amenaça arrossegar tot Europa».

El 10 de febrer del mateix 1937, la revista dels dominics de Latour-Maubourg *La vie intellectuelle* publicava un article, signat per *Christianus* i titulat *La théologie de l'intervention*. «Erigir en principi la no-intervenció equival a negar la solidaritat de tots en la fraternitat humana. L'Església sent en aquesta actitud un ressò de les paraules de Caïn: Per ventura sóc el guardià del meu germà?» L'autor cita la pregunta que amb humor britànic havia fet un diputat laborista al *Foreign Office*: «¿No haurà pas arribat el moment d'evacuar d'Espanya tots els espanyols, a fi que les altres nacions s'hi puguin barallar còmodament?». Insistia en el deure dels cristians de procurar crear una consciència internacional²⁸.

25. *Un francés ilustre al lado de España*, a *La Ciencia Tomista*, t. LVI (1937), pp. 278-279.

26. El 2 d'agost del 1936, Welczeck, ambaixador alemany a París, en un report que envia a Berlín "com a vell coneixedor de la mentalitat espanyola", no creia encara possible, "donada l'amplitud presa per la lluita sagnant, d'obtenir que els espanyols s'entenguin, ells que per naturalesa repugnen els compromisos". *Archives secrètes de la Wilhemstrasse*, t. III, Plon, París, 1952, pp. 17-18.

27. Reproduït a *La paix civile*, n. 1, desembre 1937, p. 2.

28. El *Syllabus* havia condemnat el principi de la no-intervenció. En el context del Congrés de Viena i la Santa Aliança, la intervenció era una arma contrarevolucionària. Però conflictes com els del Vietnam o Biafra, que han posat en joc la solidaritat internacional, fan veure que la prohibició del *Syllabus* no era simple oportunisme.

En resposta a l'*Appel espagnol*, un mes després, pel maig del 1937, es publicava un *Appel français* del *Comité français pour la paix religieuse et civile en Espagne* que s'acabava de fundar a París. Maritain no n'era el director, com algú va dir des de l'Espanya nacional, però sí membre del consell de direcció. El president del consell de direcció era Mgr. Beaupin (bisbe auxiliar de París, encarregat de la pastoral dels catòlics estrangers) i els altres membres eren: Georges Duhamel, Dr. de Fresquet, Daniel Halévy, Louis Le Fur, Jacques Madaule, Gabriel Marcel, Jacques Maritain, Louis Massignon, François Mauriac, Emmanuel Mounier, Paul Vignaux i Claude Bourdet, secretari.

Pel desembre del mateix any es va fundar, també a París, un *Comité d'action pour la paix en Espagne*, que feia abstracció de l'aspecte religiós. En canvi, alguns cristians francesos d'esquerra no es limitaren a prendre una posició neutral i de mediació de pau, com Maritain i els altres que acabem d'esmentar, sinó que es declararen més obertament contra Franco. És el cas, sobretot, de la revista d'Emmanuel Mounier *Esprit*²⁹, i de Marc Sangnier, que va preferir no formar part del *Comité* catòlic neutralista i en canvi va acceptar la vice-presidència del *Comité d'action pour la paix en Espagne*, laic (en el sentit de no confessional) i més vinculat als ambients internacionals que simpatitzaven amb la República. En canvi, eren anàlegs al *Comité français* a la direcció del qual pertanyia Maritain els que poc després es van crear a Suïssa i Anglaterra: d'aquest darrer formava part Don Sturzo³⁰.

Els dominics de Salamanca van replicar amb una enèrgica nota de la redacció de *La Ciencia Tomista*³¹:

«Increíble parece que una parte de la prensa católica francesa continúe todavía haciéndose eco de la propaganda izquierdista contra nuestro gran movimiento católico-nacional (...). Nos referimos principalmente a *Les Editions du Cerf*, de París, Boulevard Latour-Maubourg, 29, donde se publican las importantes revistas *La Revue des Jeunes*, *La vie intellectuelle* y *Sept*. Nos duele en el alma tener que tomar la pluma para combatir a una sociedad cultural católica que tanto bien ha hecho en Francia».

29. Vegeu els números d'octubre i novembre del 1936, juny i juliol del 1937, etc.

30. *La paix civile*, nº. 2, gener 1939, p. 19.

31. *Contra una campanya injusta. A la Redacció de "Sept" y de "La Vie intellectuelle"*. *La Ciencia Tomista*, t. LVI (1937), pp. 110-115.

Passa a refutar l'article de *Christianus*, abans esmentat, sobre *La théologie de l'intervention*:

«Se dice en el citado artículo que nosotros «comprometemos el catolicismo por la manera *anticristiana* de defenderlo». ¿En qué se funda para decirlo? ¡En la prensa roja! (...) Si *Christianus* quiere conocer cómo se combate en la España católico-nacional, deje de informarse por la prensa masónica, totalmente difamadora y calumniosa, venga aquí, y se convencerá por sus propios ojos de que las únicas armas con que luchamos son: la Oración, el Sacrificio, la Justicia, el Derecho y el Heroísmo de nuestro Ejército y Milicias, empujados todos por el soplo divino».

Amb tot, el mateix fascicle de la revista dels dominics de Salamanca publicava unes conferències radiofòniques de Fr. Luis G. Alonso Getino en les quals, entre crítiques a *algunes revistes catòliques franceses*, reconeixia:

«No podemos negar que en la guerra es imposible evitar ciertos excesos, mientras no se organicen los tribunales. Los paseos que se daban en los primeros tiempos de la guerra, seguidos de ejecuciones sin proceso formal, se realizaban por crímenes verdaderos o supuestos, no por cuestión de ideas solamente, ni por represalias, ni como camino para el expolio, como en la acera opuesta. Aun siendo así, eran más bien tolerados que reprobados, y fueron finalmente prohibidos los trágicos paseos (...). Es menester que los extranjeros no nos puedan echar en cara que fusilamos a nadie sin procesos (...). Los tribunales mismos tienen que pensar más en la penas intermedias que en las de muerte, recogiendo en sus fallos esa enorme gama de castigos que median entre absolver a uno y fusilarle»³².

El 28 de maig François Mauriac, a *Sept*, escrivia:

«Qualsevol que siguin les nostres preferències, no sembla pas que els catòlics siguin lliures de no desitjar una mediació; és per aquesta raó que he acceptat de formar part del Comitè fundat per Jacques Maritain».

Paul Claudel li replica:

«La carta dels bisbes espanyols protesta contra els projectes extravagants de mediació que han estat llançats per alguns ideòlegs...»³³.

32. *Ibid.*, pp. 69 i 71.

33. *Le Figaro*, 27 agost 1937.

En el lliurament següent de *La Ciencia tomista*³⁴ trobem la segona part de l'estudi de Fr. Ignacio González Menéndez-Reigada *La guerra nacional española ante la Moral y el Derecho* (pp. 177-195) i *Contestando a un manifiesto*, rèplica, des de Roma, de V. Carro al document que els catòlics francesos havien publicat a *La Croix*: «En él culmina hasta el presente la campaña infame que este periódico, que se dice católico, ha venido realizando en contra de la España nacional (...), propagandas subvencionadas por el oro soviético y masónico». Tant el manifest com la resposta s'ocupaven especialment dels bascos³⁵.

L'atac més violent a Maritain que coneixem és, l'any següent, el discurs de Serrano Suñer, aleshores ministre de l'Interior, en el primer aniversari de la presa de Bilbao, el 19 de juny del 1938:

«Al costat d'aquest enemic, conegut de tots, n'hi ha un altre, menys conegut però més perillós. Vull presentar aquí en particular, a tall de mostra, Maritain i una certa premsa, la lectura de la qual, per al nostre gran dolor de catòlics, fa estremir. Maritain, el president del *Comité pour la paix civile et religieuse en Espagne*, aquest jueu convertit, que comet la infàmia d'escampar pel món la falla de les matances de Franco i la ximpleria immensa de la legitimitat del govern de Barcelona. I *La Croix* [aquí recorda que durant la guerra europea *La Croix* havia dit: «Els alemanys que caiguin en poder nostre, cal tractar-los com apaches]. Maritain és un legalista. Maritain està contra nosaltres, per la legitimitat, per la causa de la legitimitat del govern de Barcelona. Doncs bé: jo, en nom dels 400.000 germans nostres martiritzats pels enemics de Déu, jo el menyspreo i em nego a ni tan sols abordar la qüestió de la legalitat del Comitè de Barcelona. ¿Que no saben, Maritain i els seus amics, Mauriac i tots els col·laboradors d'aquesta premsa adversa, que no saben, malgrat les declaracions bufonesques de l'anomenat ministre d'aquest govern ambulat d'Euzkadi, que a l'Espanya roja no hi ha culte? (...). En tals condicions, ¿què ens importa la saviesa de Jacques Maritain? En què ens pot interessar? La saviesa de Jacques Maritain té accents que recorden els dels nabís d'Israel. Sabem que està a punt de rebre, o que ja ha rebut, l'homenatge de les lògies i de les sinagogues. I tenim dret a dubtar de la sinceritat

34. Fasc. 3 i 4, apareguts conjuntament, i que corresponen als mesos de maig-juny i juliol-agost.

35. *La Ciencia Tomista*, t. LVI (1937), pp. 268-277.

de la seva conversió, i, davant del món catòlic, denunciem aquest gran perill de traïció»³⁶.

Segurament al·ludia Maritain a aquest discurs quan, en una carta datada a Kolbsheim el 29 de juny del 1961, m'escrivia:

«Je pense du reste que ma position se trouve assez clairement définie dans ma préface au livre d'Alfredo Mendizábal «Aux origines d'une tragédie», préface qui a provoqué l'indignation et les insultes de M. Serrano Suñer (cette préface avait paru d'abord, en article, dans la «Nouvelle Revue Française»). J'ajoute que j'ai eu le privilège de rencontrer en Italie S. E. le Cardinal Vidal y Barraquer, dont l'approbation et les encouragements ont été précieux pour moi»³⁷.

És en aquest clima de polèmica que *Sept* va rebre de Roma el telegrama de la seva pròpia defunció, enviat el 24 d'agost del 1937 pel P. Gillet, Mestre general dels dominics, al P. Padé, a París: «Dernier numéro. Causes économiques. Reprendrez plus tard forme nouvelle. Amitiés»³⁸.

Les raons econòmiques eren reals, però no van ser pas les decisives. Segons un document redactat pels serveis diplomàtics francesos i comunicat al P. Bernadot, o redactat potser pel P. Bernadot mateix d'acord amb allò que li havia estat comunicat verbalment, el 27 d'agost l'ambaixador de França a la Santa Seu, M. Charles-Roux, es va entrevistar amb el P. Gillet, a Roma, per parlar de la supressió de *Sept*. La supressió, segons aquestes declaracions del General dels dominics, «és el resultat d'una mesura de disciplina interior de l'Orde, amenaçat de divisions interiors per l'actitud de *Sept* en els afers d'Espanya, i més especialment en els afers religiosos d'aquest país. Entre altres coses, la carta pastoral del cardenal primat de Toledo ha estat criticada per la revista *Sept*, quan més de cent dominics han mort a la revolució espanyola. El R. P. Gillet rep actualment cartes de protesta dels superiors de Londres, que «no suporten» que es pugui atribuir a l'Orde sencer judicis d'una revista d'una província que ella mateixa es troba dividida en les seves apreciacions sobre aquesta revista. Tot ha passat directament entre el P. Gillet i el Papa, sense que s'introduís cap procediment d'instrucció. Quan

36. Tradueixo de la versió francesa publicada per *Les Amis de l'Espagne Nouvelle*, París 1938

37. Carta particular inèdita.

38. ALINE COURROT, o. c., p. 288.

els esperits s'hauran calmat, una altra publicació, de la mateixa tendència social, però més prudent pel que fa a la política exterior i als esdeveniments religiosos estrangers, reemplaçarà el desaparegut. La qüestió financiera ha entrat també en consideració. El cost de dos milions cada any era una despesa massa forta (...)»³⁹.

L'ambaixador del *Front Populaire* a la Santa Seu, en les seves memòries, ha escrit:

«Els catòlics francesos de partits polítics diferents tenen per desgràcia la mania de denunciar-se els uns als altres a la Santa Seu. Jo sempre vaig mirar d'estalviar-los les conseqüències de les seves queixes recíproques (...). L'esquerra, a França, s'havia tornat molt susceptible sobre els afers d'Espanya; a aquesta susceptibilitat no feien pas excepció alguns catòlics d'esquerra (...). De tant en tant apareixia (...) un article prenent partit en la guerra civil espanyola, emblanquinant els rojos o envermellant els blancs. L'article era indefectiblement assenyalat al Vaticà i incriminat com escandalós o per espanyols franquistes, o per italians feixistes, o per francesos conservadors»⁴⁰.

Sept no havia estat objecte d'una condemna doctrinal (tot i que segurament hi va haver intervenció de Mons. Pizzardo i el Sant Ofici) sinó que, per raons de disciplina interior de l'Orde, els Pares dominics que portaven la revista havien d'interrompre la seva tasca. Es va formar un nou equip, sense cap Pare, però bàsicament amb els mateixos col·laboradors seglars, es va fundar una societat anònima que garantia una base econòmica estable i autònoma, i el 5 de novembre de 1937 ja apareixia la nova revista *Temps présent*.

Entre la quarantena de col·laboradors habituals de *Sept*, els únics sacerdots eren els dominics PP. Chenu, Chéry, Congar, May-dieu, Renard i Serpillanges, i encara aquests havien publicat ben pocs articles durant els tres anys de la revista. Havien tingut l'encert de patrocinar i promoure la col·laboració de laics responsables. Això va fer fàcil el relleu. *Temps présent* va tenir per di-

39. Ibid., pp. 290-291.

40. F. CHARLES-ROUX, *Huit ans au Vatican*, pp. 91 i 181. Citat per ALINE COURROT, o. c., pp. 291-292. El govern del *Front Populaire* sense entrar en qüestions religioses, no volia que els catòlics socialment avançats, com aquest grup de Lautour-Maubourg, fossin eliminats.

rector Stanislas Fumet, amb J. Folliet i E. Cadeau com a secretaris de redacció.

Pel que fa a Maritain, la seva presa de posició en la nostra guerra, que constituïa una aplicació concreta de la seva teologia política, continua essent objecte de fortes discussions. Encara el 1956 la *Civiltà cattolica* l'atacava durament, possiblement com una manera d'impugnar les posicions de Mons. Montini, aleshores allunyat de Roma i esdevingut arquebisbe de Milà. Amb motiu de la mort de Maritain, Jacques Nobécourt recordava l'influx que havia exercit en el Papa actual i en la democràcia cristiana italiana. Montini va fer traduir i va prologar l'edició francesa de *Trois réformateurs*, i personalment va traduir *Humanisme intégral*. Nobécourt qualifica Maritain d'*inspirador del montinianisme*⁴¹.

HILARI RAGUER

41. *Le Monde*, 2 de maig de 1973.

NOTA BIBLIOGRAFICA

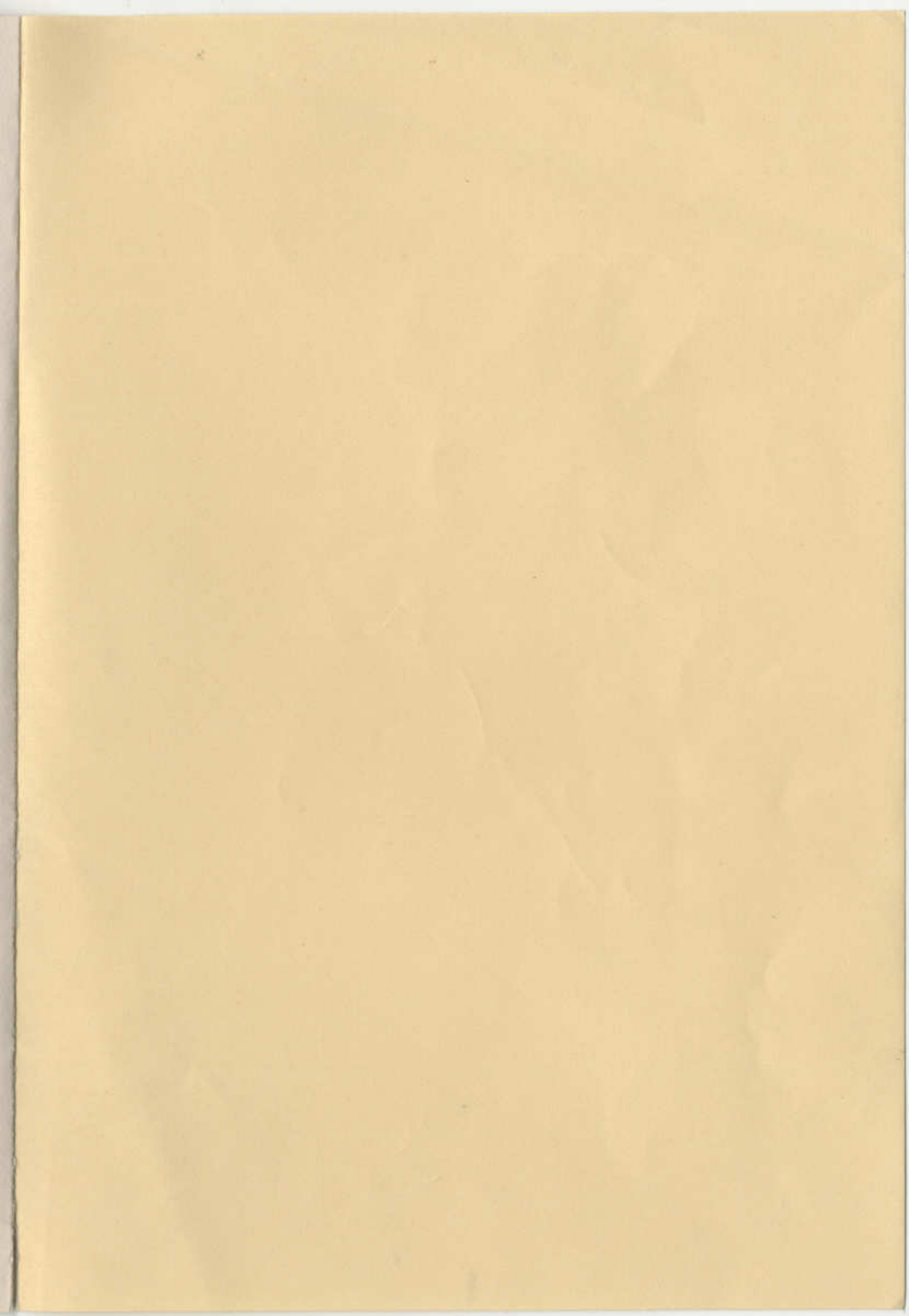
CRISTIANISME CATALÀ CONTEMPORANI

JOSEP MASSOT I MUNTANER, *Aproximació a la història religiosa de la Catalunya contemporània* («Saurí», 11). Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1973

VICENTE PALACIO ATARD, *Cinco historias de la república y de la guerra*. Editora Nacional. Madrid, 1973

Fins als qui creuen conèixer la història del cristianisme català d'aquest segle, la lectura de l'*Aproximació* de Josep Massot pot ser-los una revelació i pot oferir-los més d'una sorpresa. Dintre la modèstia d'un assaig que arrenca d'un article aparegut al volum 29 de QÜESTIONS DE VIDA CRISTIANA, dedicat a *Literatura catalana i cristianisme*, es retroben les línies més conegudes del nostre cristianisme, partint sobretot d'aquesta realitat que són els escrits, reflexos parcials de la nostra cultura. A més, l'assaig treu de l'oblit una sèrie de notícies sobre fets prou representatius i estableix un primer canemàs de la nostra història religiosa recent, que servirà de base i d'estímul per a recomptes més exhaustius. Sens dubte algú podrà discutir l'elecció, o lamentar omissions o, en canvi, sorprendre's d'alguna presència; potser hi haurà qui criticarà la intensitat dels subratllats, però qui podrà proclamar-se jutge per determinar els darrers criteris de valoració?

L'obra de Josep Massot és un assaig, ple de referències que garanteixen que no vol falsejar la perspectiva de conjunt: la intenció de l'obra és recollir les peripècies consignades en lletra de motllo que ha hagut de travessar l'esforç de rejuveniment eclesial a Catalunya. La discreció a les al·lusions de malentesos, polèmiques i tensions no ens ha d'illusionar a pensar que tot el pensament religiós s'ha ordenat en una mateixa direcció i que ha reduït el pes de la rutina, la força de la inèrcia, la gravetat dels obstacles. Les vicissituds del cristianisme a la Catalunya del període analitzat són immenses i l'aproximació de Josep Massot confirma la necessitat d'estudis analítics que puguin desembocar en una història completa de l'Església contemporània al nostre país.

NOTA BIBLIOGRAFICA

CRISTIANISME CATALÀ CONTEMPORANI

JOSEP MARTELL, *El cristianisme contemporani a Catalunya*, 1977.
Barcelona: Edicions del Llibre, 1977. 110 p. 1800 L.

JOSEP MARTELL, *El cristianisme contemporani a Catalunya*, 1977.
Barcelona: Edicions del Llibre, 1977. 110 p. 1800 L.

El cristianisme contemporani a Catalunya és un fenomen complex i divers, que reflecteix les tendències globals de la cristiandat occidental. Aquesta obra de Josep Martell ofereix una anàlisi detallada de les diverses corrents que conformen aquest cristianisme, des dels moviments evangèlics fins a les formes més tradicionals. El text està estructurat en capítols que aborden temes com la litúrgia, la teologia, la moral i la vida comunitatària. Martell destaca el paper clau de la litúrgia en la renovació del cristianisme, així com el desenvolupament d'una teologia més humana i compromesa amb la realitat social. També analitza les tendències evangèliques i el retorn a les formes tradicionals, sempre amb una perspectiva crítica i constructiva. L'obra és escrita amb claredat i precisió, i constitueix una lectura interessant per a qualsevol persona interessada en el cristianisme contemporani a Catalunya.

El cristianisme contemporani a Catalunya és un fenomen complex i divers, que reflecteix les tendències globals de la cristiandat occidental. Aquesta obra de Josep Martell ofereix una anàlisi detallada de les diverses corrents que conformen aquest cristianisme, des dels moviments evangèlics fins a les formes més tradicionals. El text està estructurat en capítols que aborden temes com la litúrgia, la teologia, la moral i la vida comunitatària. Martell destaca el paper clau de la litúrgia en la renovació del cristianisme, així com el desenvolupament d'una teologia més humana i compromesa amb la realitat social. També analitza les tendències evangèliques i el retorn a les formes tradicionals, sempre amb una perspectiva crítica i constructiva. L'obra és escrita amb claredat i precisió, i constitueix una lectura interessant per a qualsevol persona interessada en el cristianisme contemporani a Catalunya.